

Öga för öga eller när nåd går före rätt

Öga för öga och tand för tand. Så ser en rättvis dom ut. Vad den andra tagit från mig, får jag ta från denna. Åtminstone var tanken så i det gamla förbundet, en syn som sedan dess fått dåligt rykte, betraktats som grym och reviderats åtskilligt.

Ändå var den inte avsedd att vara grym utan skulle vara en barmhärtig och konsekvent rättsskipning. Det blev en balans mellan offer och förövare. En skuld sonades genom att betalning motsvarande skadans värde erlades. En hotande och eskalerande hämnd förhindrades och utrymmet för de kränkta hämndkänslor begränsades, för hämnden vill utkräva mer än befogat – från den som tagit ett finger på mig vill jag ta två fingrar. Gamla testamentets rättstänkande stävjade denna förödande utveckling: »Sker skada, skall du ge liv för liv, öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot, bränt för bränt, sår för sår, skråma för skråma» (2 Mos. 21:23–25).

Denna rättsskipning ses i dag som grym och förlegad. Men den hade en poäng. Att inte bara brottslingen skulle straffas utan även att offret skulle upprättas. Om den skada som offret åsamkats inte vägdes mot den påföljd som förövaren fick sig utdömd, uppstod en obalans som kunde väcka hämndbegär. Hämnden tillhör de vanligaste motiven både i deckare och vad gäller verkliga mord. Den kan orsaka allt från krig och gängkrig till snarstuckna kommentarer i ett hem eller på en arbetsplats.

Någonting av detta är vårt rättsväsendes dilemma i dag. Att å ena sidan döma brottslingen och förövaren på ett sådant sätt att straffet leder till rehabilitering, å andra sidan respektera offrets utsatthet så att dess skadelidande inte ökas ytterligare genom känslan av orättvisa.

Vad har då detta med kyrkan och dagens rättsväsende att göra? Då ropen skalla om hårdare tag mot alla? Åtminstone mot gängkriminella, åtminstone för att stävja den våldsutveckling som vi ser i vårt land. Som en åldrad man uttryckte det: »När jag dör så vill jag dö knall och fall. Och i dag är chansen större än när jag var ung ...»

Fjodor Dostojevskij lär ha varit fascinerad av rättegångar. Själv en gång dömd till döden för sin medverkan i en socialistisk komplott mot tsaren och ställd inför en exekutionspluton men benådad då det sköts med lösa skott, kom han att reflektera mycket över skuld – straff – försoning. Och människans värdighet.

I flera av sina romaner – i synnerhet *Brott och straff* och *Bröderna Karamazov* – bearbetar han ämnet. Enkelt uttryckt betonade Dostojevskij att den främsta rehabiliteringen för förövaren inte är att undfly ansvaret och straffet utan gå in under det. Att undfly sitt straff är att krympa som människa, att ta det på sig är att bejaka sin mänskliga värdighet. Hårdare tag mot gängkriminella handlar inte bara om respekt för offren utan också om aktning för brottslingen. Det är att kalla denne djupare in i sin mänskliga värdighet genom att säga: Du kan bättre, du är som människa skapad att vara Guds avbild.

Inför Domssöndagen påminns vi om att det är ett mänskligt privilegium att bli dömd – dömd skyldig eller oskyldig. Ett djur kan inte dömas, däremot människan. Ett djur är inte moraliskt ansvarigt, men det är människan. Ett djur kan inte fela, men människan kan. Att det finns ett domstolsväsende bekräftar människans värdighet men också hennes oförmåga. Vi klarar inte av att leva i total sämja med varandra, fria från konflikter, impulser och destruktiva beteenden. Nödvändigheten av ett rättsväsende visar att det är naivt att tro att människan skulle vara god i sig själv bara hon likt Rousseaus Émile inte utsätts för vuxenvärldens förödande uppfostringsmetoder.

Kristen tro vet något annat. Den vet att människans destruktiva drag måste begränsas. Många av det gamla förbundets paragrafer, vilka Jesus skärper intill det outhärdliga i Bergspredikan, fokuserar på detta. Och Paulus betonar att den omvända människan längtar efter helgelse, efter att Andens frukter ska växa i henne.

Och kristen tro vet ännu mer. Den känner nådens kraft, försoningens radikala förnyelse. Inte minst denna insikt i vår av kristen tro präglade del av världen, gör att här inte tillämpas en lagstiftning liknande sharia. En människa måste också kunna benådas. Hon får inte heller kränkas genom sådana straff och hårdare tag som berövar henne hennes värdighet.

Nåd går inte före rätt i samhället. Där måste andra principer gälla. Men inför Gud, i kyrkan, i bikten går nåden före rätten. Och ångern föregår nådens mottagande. Ångern är den portgång genom vilken nåden i Jesus Kristus kan nå in.

Människans värde och värdighet har i kristen syn kommit att alltför ensidigt vila på en enda pelare, nämligen att hon är skapad till Guds avbild. Det är visserligen rätt och riktigt och gäller både förövaren och offret. Men det är inte nog. Liksom en sprucken vas kasseras, finns risken att människan som en krackelerad gudsavbild förlorar just sitt människovärde. Därför måste kyrkan ständigt påminna om, att hennes värde och värdighet ur kristen synvinkel vilar även på en andra pelare: att hon genom Jesus Kristus är försonad med Gud. Som Birgitta Trotzig låter en av dessa minsta och föraktade säga i *En berättelse från kusten*: »... du har ingen rätt att förakta mig, för mig också har han lidit,»

I stort sett samtliga politiska partier ropar i dag efter hårdare tag mot kriminalitet, mot det ökande våldet som drabbar såväl män som kvinnor. Det är motiverat. Utvecklingen har varit förödande. De straff som utdöms måste stå i proportion till brottet och den skada som åsamkats. För både förövarens och offrets mänskliga värdighets skull.

Ändå måste kyrkan tala med en annan röst. Hon måste vittna om ångerns reträtt in i nåden, om omvändelsens radikala förändring, om försoningens verklighet. Om att den mest förtappade – för att använda ett numera obsolet ord – människa, den elakaste, mest hårdföre, har en väg tillbaka. Kyrkan måste arbeta både med att visa på försoningen inför Gud och bidra till försoning mellan människor. För det är inte bara den andras liv som förövaren ser som värdelöst utan också sitt egna. Varför inte skjuta, begå brott, hata, förnedra när man själv ändå inte är värd något annat. Om det inte finns någon återvändo, om det inte finns någon nåd för den som orsakat andra stor skada, varför då ge upp sin brottslighet? Varför då ångra sig? Varför försöka förändra sitt liv? Det är ju ändå kört i botten.

Vår kyrkas mest försummade sakrament är bikten, detta den totala utblottelsens och upprättelsens sakrament. Platsen och tillfället för en livets u-sväng, för »ångerns reträtt rakt in i nådens ljus». Om detta måste hela kyrkan och varje präst påminna. Det duger inte bara att ursäkta och bortförklara skulden. Det krävs mäktigare och märkligare medicin än så, vilket den alkoholiserade slavskepparen John Newton upptäckte – *Amazing grace*.